

NOORSOOTÖÖTAJATE VAATEPUNKT: KUIDAS TOETADA NOORTE OSALUST?¹

TANJA DIBOU², ILONA-EVELYN RANNALA³

1. SISSEJUHATUS

Noorte osaluse suurendamine on noorte- ja haridusvaldkonnas tähtis eesmärk (Farthing 2010: 183; Kassman ja Vammstad 2019: 484; Rannala jt 2021: 13). Tulevik näib tume: välja on toodud sedagi, et noored on muutunud ühiskonnas järjest passiivsemaks, mis võib ohustada isegi lääne demokraatia püsimist (Bessant 2004: 387–388; Farthing 2010: 181–182; Laitinen 2018: 331). Seetõttu otsitakse võimalusi ühelt poolt tavapärase poliitilise osaluse atraktiivsemaks muutmiseks, näiteks e-osalamise abil, teisalt püütakse kodanikukasvatuse teemasid efektiivsemalt lülitada haridus- ja noorteprogrammidesse (Farthing 2010: 183, 187; Corney jt 2021: 681; Laitinen 2018: 333). Rahvusvahelises CATCH-EyoU noorte kodanikuaktiivsuse uuringus osalenud 1074st vastajast vanuses 15–30 eluaastat oli poliitiliselt meelestatud ja aktiivseid vaid 5,5%, passiivseid 36,8%, ainult veebis osalevaid digiaktiviste 27,6% ning vabatahtlikke või heategevusega hõivatuid 30% (Kalmus ja Beilmann 2017).

Noorsootöö keskmes on noorest lähtumine ning tema huvide ja vajaduste silmas pidamine, aga ka vabatahtlik osavõtt (Nolas 2013: 26; Corney jt 2021: 678). Noorsootöötajatelt eeldatakse noorte osaluse toetamist – see suunis sisaldub nii valdkondliku poliitika dokumentides, eri riikide noorsootöötajate kompetentsusmudelites kui ka noorsootöö tasemehariduse õpiväljundites (Kiilakoski ja Basarab 2022). Eesti noorsootöötaja kutsestandard (2017) kirjeldab samuti osaluse toetamisega seotud kompetentse: noorte kaasamine tegevuste plaanimisse ja elluviimisse, nende huvide ja vajadustega arvestamine, haritud kodanikuks kujunemise toetamine, ühiskonnaelus osalema motiveerimine, osalus- ja omaalgatusvõimaluste tutvustamine ning toetamine.

¹ Artikkel on kirjutatud Tallinna Ülikooli „Noorte osaluse suurendamise“ projekti raames. Projekti toetajad ja partnerid on Haridus- ja Teadusministeerium, Haridus- ja Noorteamet ning Euroopa Sotsiaalfond programmi „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ vahenditest.

² Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut, kontakt: tanja.dibou@tlu.ee

³ Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut, kontakt: ilona-evelyn.rannala@tlu.ee

Euroopa noorsootöötajate kompetentsumudelil keskendutakse noorte toetamisele ja võimestamisele ühiskonnaelus kaasalöömiseks. Mudelis kirjeldatakse noorsootöötaja teadmisi ühiskonna toimimisest, poliitika(te)st, võimusuhetest, noorte eluolust ja huvidest. Lisaks peavad noorsootöötajad oskama aktiivselt kuulata, kriitiliselt mõelda, arutleda, juhendada indiviide ja gruppe, anda tagasisidet, olla empaatilised, demokraatlikult juhtida, kaasavalt otsustada, kavandada ja ellu viia muutustele suunatud tegevusi ning suhelda avalikkusega. Ära märgitakse ka vajalikud hoiakud nagu valmisolek jagada võimu, julgus katsetada ja võtta vastutus-tundlikult riske. (Council of Europe 2015)

Noorsootöötajatele võivad dokumentides antud suunised ja noorsootöö peamine põhimõte – noorest lähtumine – olla vastuolulised. Näiteks võib küsida: kas ja mida teha noortega, kes ei soovi traditsioonilistel viisidel ühiskonnaelus osaleda? Või kas üldse peaks püüdma noori osalemise suunas mõjutada? Või kuidas rääkida võimusuhetest? Neid teemasid on noorsootöö vaates seniajani vähe uuritud. (Corney jt 2021: 685; Sonnevald jt 2021: 361)

Eesti kontekstis on leitud, et noorsootöötajad ei tunne end osalusvõimaluste tutvustamisel või noorte motiveerimisel ühiskonnaelus osalemaks kindlalt (Käger jt 2018). Kuid meil puudub teadmine, kuidas noorsootöötajad mõistavad noorte osalust ning mis neid selles toetaks.

Seega on artikli eesmärk mõista, kuidas ja miks noorsootöötajad tegutsevad noorte osaluse toetajatena. Artikkel põhineb Eesti noorsootöötajatega tehtud fookusgrupi intervjuude analüüsil. Otsime vastuseid järgmistele küsimustele:

- kuidas noorsootöötajad noorte osalust mõistavad?
- kuidas noorsootöötaja noorte osalusega tegeleb?
- milliseid rolle võtab noorsootöötaja noorte osaluse protsessis ja millised kompetentsid on vajalikud nende rollide täitmiseks?
- milliseid takistusi või väljakutseid noorsootöötajad seoses noorte osalusega näevad?

Eesti noorsootöö seaduse järgi peetakse nooreks 7–26aastast inimest (Riigi Teataja 2010). Samas seaduses on noorsootöö defineeritud noortele arendavate tingimuste loomisena väljaspool tasemeõpet, perekonna- ja tööelu. Siinses artiklis räägime noorsootööst kui noortest lähtuvast, neid kaasavast ning võimestavast ja neile õpikogemusi pakkuvast praktikast, mille põhiolemuseks on dialoogiline, ühiselt tähendusi loov ja usalduslik noorte ja täiskasvanute (siinkohal: noorsootöötajate) koos õppimine – nii mitte- kui ka informaalset viisil (Batsleer 2008: 5–12; Tilson 2018: 52; Young 2006). Noorsootöötajate tegevusväli on kirjeldatud kutsestandardis. Nad tuginevad suhteid loovale pedagoogikale (inglise k *relational pedagogy*): õppimise toetamiseks luuakse suhteid noortega ning toetatakse noorte suhtlust omavahel ja ka täiskasvanutega väljaspool noorsootöö konteksti (Batsleer 2008: 5–12; Kiilakoski jt 2019: 601–602).

Artiklis anname lühiülevaate noorte osaluse teemalistest aruteludest ja uurin-gutest – rõhuasetusega osaluse mitmetahulisel konstrueerimisel ning traditsiooni-liste ja uute osalusvormide kooseksisteerimise võimalikkusel –, ning noorsootöö

väärtustest ja väljakutsetest noorte osaluse toetamisel ja mõtestamisel. Seejärel kirjeldame meie uuringu meetodikat ja tutvustame selle tulemusi. Viimased näitavad, kuidas Eesti noorsootöötajad noorte osalust ja oma rolli selles mõistavad, milliseid tegevusi, aga ka väljakutseid ja takistusi nad osaluse toetamisel esile tõstavad.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Noorte osaluse mitu nägu

Noorte osalust on määratletud mitmeti ning ka noorsootöös ei ole sellele ühest lähenemist. Enamasti räägitakse noorte kaasamisest, mis ideaalis viib otsuste tegemiseni, mis neid mõjutavad. (Body ja Hogg 2019; Corney jt 2021: 679–680) Teine vaade lähtub pigem noorest ning osalust mõistetakse tegevustena nii demokraatlikes protsessides kui ka muudes situatsioonides, mille käigus noor ühtlasi õpib ja areneb (Shaw jt 2014).

Noorte osalus kui kontseptsioon ning sellest lähtuvad eesmärgid-programmid on täiskasvanute loodud. Nagu ka osalust kirjeldavad mudelid ja arusaam, kes on „hea aktiivne kodanik“. (Farthing 2010: 185, Corney jt 2021: 679–681; Huttunen, Albrecht 2021: 56; Nir ja Perry-Hazan 2016: 175) Osaluse tavapäraseimaks formaalseks vormiks on kujunenud noortevolikogud, kuhu enamasti satub väike grupp juba aktiivseid noori (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Batsleer jt 2020; Nir ja Perry-Hazan 2016: 174–175). Noortevolikogusid nähakse traditsioonilise poliitilise osaluse ja „hea kodaniku“ kasvulavana. Nende loomist võidakse toetada seadusandluse ja rahastusega, sõltuvalt demokraatlike protsesside omaksvõtust ja juurdumisest riigis, st pikema demokraatiaga riikides võib see olla vähem reguleeritud (Kassman ja Vamstad 2019: 484–486). Välja on toodud, et noortevolikogude ja teiste traditsiooniliste osalusvormide (näiteks meilgi seadusesse sisse kirjutatud õpilasesindused) loomise survega võidakse osalust ka „mängida“ (inglise k *performative/framed participation*) või tegeletakse teadlikult tokenismiga – noored saavad kaasa rääkida, spetsialistid on neid kaasanud ja nende osalust edendanud, kuid noorte seisukohast see päris muutust kaasa ei too (Batsleer jt 2020; Nir ja Perry-Hazan 2016).

Lähtudes traditsioonilisematest osaluse vormidest, eristatakse passiivseid ja aktiivseid noori (Corney jt 2021: 682; Fisher 2012: 122–123). Viimastel kümnenditel on järjest enam arutletud noorte osaluse mõtestamise üle – nende seas kogub populaarsust vabatahtlik töö; nad huvituvad keskkonnaaktivismist, võrdsest kohtlemisest, tarbimise kaudu arvamuse avaldamisest või teiste konkreetsete ja ka väiksemate teemadega tegelemisest (inglise k *micro-political actions*) (Farthing 2010: 189; Fischer 2012: 122; Laitinen, 2018; Sinclair 2004). Noored huvituvad üha enam maailmaparanduslikust tegevusest ja teemadest, mis neid kõnetavad ning tegutsema innustavad (Aksen jt 2017–2018: 62–63; Farthing 2010: 185–192).

Osalus on muutumas isiklikumaks ning seotud eraelusfääri ja elustiili valikutega. See tähendab, et inimestel ei olegi alati ambitsiooni organisatsioonides osaledes poliitikat mõjutada, vaid nad väljendavad poliitilist meelsust teistmoodi, kui teema

neid isiklikult huvitab. Tähtsal kohal on näiteks internetis teemade jälgimine, sotsiaalmeedias jagamine jne. (Allaste jt 2018: 119; Fisher 2012: 124–125; Huttunen ja Albrecht 2021) Samal ajal on üldises poliitilises debatis ja otsustes need teemad ja uued osalusvormid alaesindatud ja -rahastatud, märkamata või mõnel juhul naeruvääristatud (Batsleer jt 2020: 218; Farthing 2010: 182–186; Kassman ja Vamstad 2019: 484). Noorema põlvkonna suunatus enesearengule ja -aktualiseerimisele ning keskendumine oma eluolu ja tulevikku otseselt mõjutavatele teemadele ja soovile ühiskonnas muutusi teistmoodi esile kutsuda või ka teistmoodi elada ja tegutseda, võibki esialgu tunduda hirmutav (Beck ja Beck-Gernsheim 2002: 151–171).

Noortevaldkonnas on osalust traditsiooniliselt seostatud noorte kaasamisega ühiskondlikku tegevusse ja otsustusprotsessidesse. Loodud on mitmeid kaasamis- mudelid, mis kirjeldavad võimalikke astmeid ja tasemeid osaluse edendamisel. Näiteks Hart (1992) arutleb selle üle, kui palju, kuidas või millal annavad täiskasvanud initsiatiivi ja otsustamise üle noortele – mida rohkem, seda enam on ka osalust (Cornwall 2008: 269–283; Wrong jt 2010: 100–106). Mõni mudel, näiteks Shieri (2001) oma kirjeldab noorte osalemise toetamise protsessi ja teekonda ning täiskasvanute rolli ja valmisoleku tähtsust selles (Corney jt 2021: 682–685).

2.2. Noorsootöötaja roll noorte osaluse teekonnal

Ühiskondlik ootus arendada noorte osalust on väljendatud arengukavades jt dokumentides ning spetsialistidele pandud kohustus sellega tegeleda (Bessant 2004). Selleks antakse enamasti raha ja oodatakse siis ka mõõdetavaid tulemusi, mille kohta tuleb aru anda. Noorsootööd kui dialoogilist protsessi on aga raske tõlkida numbrite keelde. Liiatigi võib see seada ohtu lähtumise just noorte huvidest ja vajadustest. (Aksen jt 2017–2018: 25; Nugin ja Taru 2017: 119; St Croix 2017)

Sageli on noorsootöötajal ülesanne luua ja toetada noorte osaluskoosid. Eestis on noortevolikogudega nõupidamine sisse kirjutatud noorsootöö seadusesse (2010). Noortevaldkonna arengukavas mõõdetakse noorte osaluse tulemuslikkust osalus- kogude hulgaga kohalikes omavalitsustes (KOV) (Noortevaldkonna arengukava 2021–2035). Noortevolikogu kui levinuima osalusvormi (Nir ja Perry-Hazan 2016: 175) tööga kaasnevad mitmesugused väljakutsed – noori nõrritab, et nende arvamusega päriselt ei arvestata, nad ei julge ametnikega suhelda, otsustajatel võivad olla noorte arvamuste suhtes eelarvamused või kindlad ootused; pakutakse pelgalt näilist võimalust kaasa rääkida jne (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Bessant 2004; Collins jt 2016; Kassman ja Vammstad 2019).

Nagu eespool öeldud, tegelevad noored meelsasti vabatahtliku tegevusega ning n-ö maailmaparanduslike projektidega, mis võimaldavad neile eneseteostust ja kaasaráäkimist; õpetavad suhtlema, korraldama, koostööd tegema, kuulama ja sõna võtma; kuid mida osalusena otseselt ei nähta. Noorsootöötaja roll on ühelt poolt tähele panna noorte huvisid ning isiklikku arengut, kuid teisalt vastata ka ühiskondlikule ootusele ja toetada noorte oskust ootuspäraselt ühiskonnaelus kaasa lüüa. (Body ja Hogg 2019; Dibou ja Rannala 2019: 50; Fisher 2012: 121)

Tabel 1. Täiskasvanute rollid ja oskused, mis toetavad noorte osalust

Roll	Kirjeldus	Oskused
Koolitaja, õppimise juhendaja	Võimestamine ja oskuste õpetamine noortele	Õppimise juhendamine, õppe arendamine, aktiivõppe meetodite kasutamine
Motiveerija	Kuulamine, kriitilise mõtlemise ja ideede sõnastamise toetamine	Usalduse loomine noortega, aktiivne kuulamine, grupitöö toetamine.
Poliitikasse siduja	Noorte toetamine nende ideede paigutamisel laiemasse konteksti	Laiema konteksti mõistmine ja noorte ideedele seal koha leidmisel kaasa aitamine
Legitiimsuse tagaja	Noorte ideede kuuldavaks ja mõisteta- vaks tegemine teistele täiskasvanutele	Sidusgruppide esindajatega suhtle- mine, eestkõnelemine, teiste täiskasvanute motiveerimine
Jätkusuutlikkuse tagaja, „liim“	Igapäevase toe pakkumine noorte ideede toeks: organiseerimine, logistika, kommunikatsioon, grupi motivatsiooni hoidmine jms	Noorte mõistmine ja motiveerimine, kommunikatsiooni- ja korraldamis- oskused, tagasiside küsimine jms

Allikas: artikli autorid, tuginedes Richards-Schuster jt 2017

Noorte osaluse protsessi on kaasatud teisedki osapooled: näiteks õpetajad, noor- sootöötajad, lastekaitsjad, kohaliku ja riigi tasandi ametnikud ning poliitikud. Noor- sootöötajate teadmiste ja oskuste kohta on antud suuniseid kompetentsumudelites, sealhulgas rõhutatakse võimusuhte mõistmise olulisust (Council of Europe 2015). Rahvusvahelise uuringu PARTISPACE järgi võivad noorte ja täiskasvanute vaheli- sed võimusuhted ilmnedas erinevates situatsioonides (näiteks koolis, noortevolikogu töös, kohalikus kogukonnas) ning noorsootöötaja kui noortele „uste avaja“ ja nende huvide esiletõstja võib osaluse protsessis ise jääda teiste täiskasvanute poolt tõrju- tud ja nõrka positsiooni. Noorsootöötajal võib oma nõrka positsiooni tajudes olla keeruline kindlaks jääda tööpõhimõtetele: seista noorte huvide ning õiguste eest; toetuda dialoogilisusele, koos õppimisele, analüüsile ja muutuste loomisele ühes noortega. (Batsleer jt 2020)

Eneseteostus, -leidmine ja -aktualiseerimine kui noorte osaluse olulised komponendid (Fisher 2012: 121) eeldavad noorsootöötajalt nendega pikema- ajalise partnerlus- ja mentorlussuhte loomist. Seda võib nimetada „noore ja täis- kasvanu partnerluseks“ (inglise k *youth-adult partnership*) ning noorsootöötajat võib pidada „täiskasvanud liitlaseks“ (inglise k *adult allies*). Sellise partnerluse põhielemendid on otsuste tegemine, loomulik mentorlus, koos tegutsemine ning õppimine, side kogukonnaga (Zeldin jt 2013: 390). Mentorluse olulisust noorte osaluse suurendamisel on rõhutatud ka Eesti noorsootöös (Aksen jt 2017–2018: 58–59).

Partnerlus eeldabki täiskasvanult noorte osaluse toetamist, alustades teavitami- sest, õppimise juhendamisest, usalduse loomisest ja motiveerimisest ning lõpetades eestkõnelemise, aga ka noorte ideede teostamise igapäevase praktilise toega. Tao- line lähenemisviis eeldab piisavat aega, sobivat keskkonda, väljaõpet, kogemust ja koostööd. Seda kõike on raske tulemusindikaatorite keelde tõlkida: olulisemad on

protsessi põhimõtted ja tööviisid ning eelkõige kaasatud inimesed. Täiskasvanu ja noorte partnerlus eeldab avatust uuele, julgust ja kiiret kohanemist muudatustega. Noorsootöös on seda mõneti lihtsam pakkuda, kuna see ei ole konkreetse institutsiooni keskne praktika, vaid toimub mitmetes erinevates keskkondades (Cooper 2018: 3–18).

Seega võib öelda, et noorsootöötajad seisavad noorte osaluse toetamisel mitmesuguste väljakutsete ees: kuidas tasakaalustada noorte endi huve ja vajadusi ning ühiskondlikku ootust, et noored rohkem osaleksid; traditsiooniliste ja mittetraditsiooniliste osalusvormide kasutamine; aga ka enda rolli mõtestamine ja noorsootöö põhimõtetele kindlaks jäämine.

3. ANDMED JA ANALÜÜSIMEETODID

Artiklis tutvustame kvalitatiivse uuringu tulemusi, mille jaoks tegime 2022. aasta kevadel fookusgrupi intervjuusid Eesti noorsootöötajate seas. Ühelt poolt kirjeldame, kuidas noorsootöötajad mõtestavad noorte osalust, milliseid tegevusi nad selle toetamisel esile tõstavad ja missuguseid tähendusi omistavad endi kogemusele seda tehes. Teiselt poolt selgitame, miks noorsootöötajate pilgu läbi on noorte osalusega töötamine väljakutsuv ja millised takistused seda mõjutavad.

Toimus neli poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud, kuhu olid kaasatud noorsootöötajad noortekeskustest (kaks fookusgruppi), koolide huvijuhid (üks fookusgrupp) ning kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialistid (üks fookusgrupp). Kokku osales intervjuudes 15 noorsootöö spetsialisti: kuus noortekeskuse noorsootöötajat, viis huvijuhti ning neli kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialisti. Kõik intervjuueeritud olid naissoost.

Fookusgrupi intervjuu valisime andmete kogumise meetodiks, kuna see võimaldab saada sihtgrupilt läbi räägitud seisukohad, milleni intervjuueeritavad jõuavad diskussiooni käigus ja üksteist täiendades. See meetod sobib, kuna fookuses on üks kindel teema ja sihtgrupp ning samal ajal saab jälgida grupiliikmete vastastikust mõju ja kommunikatsioonimustrite iseärasusi. (Õunapuu 2014: 173)

Fookusgruppi osalema otsisime Eesti eri piirkondadest noorsootöö spetsialiste, kellel on kogemusi ja teadmisi noorte osalusest. Toetusime värbamisel oma kogemusele ja kontaktidele valdkonnast.

Intervjuu koosnes neljast küsimuste ploki: 1) kuidas noorsootöötajad mõistavad ja väärtustavad noorte osalust; 2) tegevused ja head praktikad selle toetamisel; 3) roll ja kompetentsid selle toetamisel; 4) kitsaskohad ja ettepanekud noorsootöötajate toetamiseks noorte osaluse protsessis.

Fookusgrupid viisime läbi Zoomi keskkonnas ja salvestasime. Plaanisime lisaaja tutvumiseks ja mugava õhkkonna loomiseks ning sõlmisime kokkulepped kõnejärjekorrast märku andmiseks ning segajate vältimiseks (mikrofoni sulgemine, kui ei räägi). Lähtusime heast teadustavast (2017): e-kirjaga tutvustasime eelnevalt projekti, intervjuueerijaid, uuringu eesmärki, andmete kogumise ja analüüsimise meetodit ning küsisime intervjuueeritavatelt nõusolekut. Uuringus osalemine oli vabatahtlik.

Kvalitatiivset andmestikku analüüsisime kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Selleks koondasime transkribeeritud intervjuud süstemaatiliselt struktureeritud peamiste tulemuste kokkuvõttesse ning kodeerisime, tuues välja koodid, kategooriad või teemad, mis viitavad sisule ja varjatud tähendusele (Erlingsson ja Brysiewicz 2017: 94).

Kõik intervjuud transkribeerisime sõna-sõnalt. Tekstid anonümiseerisime, nii et noorsootöötajad ega piirkonnad pole äratuntavad. Lugesime transkribeeritud teksti mitu korda ja siis kodeerisime intervjuud esile kerkinud teemade järgi, kasutades NVivo tarkvara. Seejärel arutasime nende sisu ja tähendust ning koondasime avatud koodid üldistavate kategooriate alla. Sisuanalüüsi käigus leidsime üheksa kategooriat, mis aitasid vastata eelnevalt püstitatud uurimisküsimustele: noorte osaluse mõistmine; noorte osaluse väärtuse mõistmine; noorsootöötaja tegevused ja keskkonnad noorte osaluse toetamisel; noorte osaluse toetamise põhimõtted; koostöö erinevate osapooltega noorte osaluse toetamisel; noorsootöötaja rollid; vajalikud kompetentsid ja noorsootöötajate koolitusvajadused noorte osaluse toetamiseks; noorte osalusega seotud väljakutsed ja takistused; noorsootöötajate dilemmad/vastuolud noorte osaluse toetamisel. Väited põhinevad kogu materjali analüüsil ning tsitaadid on esitatud illustatsioonidena⁴.

4. ANALÜÜSI TULEMUSED

4.1. Noorte osaluse mõtestamine: ühine protsess siin ja praegu

Noorte osaluse mõtestamisel peavad noorsootöötajad oluliseks lähtuda noortest. Nad rõhutavad aktiivse kodaniku rolli, et noorel peaks olema võimalus ühiskonnas kaasa rääkida ning ennast puudutavaid otsuseid kujundada ja mõjutada.

Intervjueeritavate seas leidis ühelt poolt neid, kes arvasid, et noorte osaluse taga ei pea olema konkreetne institutsioon või kindel osalemise vorm, vaid see tulebki noorte endi initsiatiivist osaleda ja kaasa rääkida.

Noorte osalus on see, kui noor räägib üleüldse ühiskonnas toimuva osas kaasa. /---/ Mina ei näe siin seda, et kohalik omavalitsus või kool peab noori kaasama. Pigem on osaluse pool noorte endi initsiatiiv, et ma tahan, räägin, mõtlen kaasa, mis ühiskonnas minu ümber toimub, olen aktiivne kodanik. (FGhuvijuht)

Samas leidis neidki, kes rõhutasid, et noorte osalust peab korraldama kohalik omavalitsus.

Osalus on noorte kaasärääkimine ühiskonnas laiemalt neid puudutavates teemades. Kohalik omavalitsus kaasab noori, näiteks arvestades nende huvisid ja vajadusi. (FGKOV)

⁴ Tsitaadid on tähistatud järgnevalt: FGnoortekeskus1 ja FGnoortekeskus2 – esimene ja teine fookusgrupp noortekeskuse noorsootöötajatega, FGhuvijuht – fookusgrupp huvijuhtidega, FGKOV – fookusgrupp kohaliku omavalitsuse noorsootöö spetsialistidega.

Osalust nähakse noorte õigusena, kuid nendega tegelevad täiskasvanud erinevates institutsioonides (nii kooli, kogukonna kui ka ühiskonna kontekstis) ei ole kohati selleks valmis. Tekkisid küsimused, kas täiskasvanud ei usalda noori piisavalt; jätvad nad passiivseks seal, kus peaks neile andma vastutust (sh õppimine); löövad liiga kiirelt käega, kui nad kohe ei julge oma arvamust avaldada.

...juba hariduse omandamisel peaks hakkama harjutama seda, et noortel on rohkem õigust kaasa rääkida. /---/ Kuidagi õpetaja kontrollib seda protsessi /---/, juba kooli struktuuris, et kes mina olen, mida mina tahan, kuidas ma õpin, kuidas ma saan õppimise enda jaoks efektiivsemaks teha, millised mu huvid on. Seda peaks alustama varakult. (FGnoortekeskus2)

Informandid rääkisid, et noored vajavad osalemiseks eelkõige julgust, mille saab positiivse kogemuse kaudu, mida noorsootöö võiks pakkuda. Tõsteti esile noorsootöö põhimõtteid nagu avatus, hinnanguvaba käitumine, ausus ja usaldus, mis peaksid toetama noorte julgust osaleda. Lisaks jäi kõlrama, et osaluse toetamisel kehtib põhimõte olla alati noore jaoks olemas, kuid märkamatuks, sest niimoodi saab teda julgustada, surumata peale oma arvamust või maailmapilti.

Kõik oleneb ju sellest, millist tuge noor osalusel vajab. Vastavalt arusaamisele, kui palju noor tuge tahab, kas minna kaasa, olla kõrval või anda lihtsalt julgustavad sõnad. (FGnoortekeskus1)

Toodi välja, et osaledes arenevad noortel mitmesugused oskused – oluline on toetada isiklikku arengut.

Minu jaoks üks oluline väärtus noorte osalusel on pädevuse arendamine ehk see, kui nad saavad oma mõtteid väljendada, kui nad saavad luua ja uurida, vaadata edasi, kõik eneseväljendusest ja suhtlusest kuni läbirääkimisoskusteni, kuni võib-olla lõpuks ka arusaamiseni. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajad käsitlesid noorte osalust nii otseselt kui ka kaudselt – ametialaste ülesannete ja nende ajamahukuse kontekstis. Puudutati eri teemasid, sh noorte omaalgatuse projektid, usaldusväärse info jagamine, mõtestatud vestlused, noorte meediakirjaoskuse tõstmine, loovus ja kogukonnatöö. Läbivalt rõhutati, kui oluline on julgustada noori oma arvamust väljendada. Pole oluline, et nad teeksid seda tingimata noortevolikogu kaudu, võimalusi on ju teisi. Kõneldi ka osaluse jätkusuutlikkusest – kuidas jõuda uute noorteni ja nendeni, kes ei osale mingil põhjusel (nt pole osalusvõimalustega kursis ega oska ühiskonnas kaasa rääkida). Rõhutati noorte arengu aspekti ja tegelemist neid huvitavate teemadega, samuti esimesi tibusamme suurema aktiivsuse ja osalemise suunas ning kuni kodanikuks kasvamiseni. Palju räägiti noorte innustamisest ja neile toeks olemisest, kogemuse saamisest ja eksimise võimaldamisest.

Kui noor osaleb ja räägib kaasa, siis see mõjutab tema agentsust ja seda, kuidas ta ennast usaldama hakkab ja tõesti mingeid protsesse mõjutab. (FGnoortekeskus1)

Osalusest rääkides kõlasid läbivalt sellised sõnad nagu „püsiv veendumus“, „maailmavaade“ ja „mõtestamine“. Teisisõnu, osalus on noorsootöötajate vaates seotud väärtushinnangutega, mida noor saab julgelt väljendada, see on teadlik ja eesmärgipärane ning suunatud konkreetsetele tulemustele. Seetõttu peeti osaluseks ka näiteks sotsiaalmeedias arvamuse avaldamist, tänavakunsti ja meeme. Muidugi ka protestidel osalemist, eeldusel, et noored avaldavad seal oma teadlikku veendumust ning soovivad näha konkreetseid tulemusi ja muutusi. Samas tundub noorsootöötajatele keeruline tõmmata piiri, kus (poliitiline) osalus algab.

Kust sa seda piiri suudad siis vaadata? No mina ei suudagi. Ma arvan, et noor ise mõtestab selle enda jaoks. (FGnoortekeskus1)

Poliitilise osaluse kirjeldamisel noorsootöötajad pigem otsivad tähendusi ning kooskõlastavad seisukohti omavahel – seda eriti kooli huvijuhtide fookusgrupis. Kuivõrd poliitilist osalust kalduti käsitlema traditsioonilisemas tähenduses, rõhutati eraldi, et ka kaasarääkimine noori puudutavates teemades on osalus. Teisalt tunnetasid noorsootöötajad laiemat reeglite ja kokkulepete survet – näiteks on kokku lepitud, mida koolis sobib teha ja mida mitte.

...enne valimisi, näiteks enne KOV valimisi, tavaliselt õppeaasta algusest oktoobriini, me ei lase mitte ühtegi poliitilise taustaga inimest kooli loengut pidama. Isegi kui see ei ole üldse poliitikaga seotud /.../ Olen [sellisel] seisukohal ja kuna minu jaoks poliitika, eriti Eesti poliitika, on väga kole ja ebaviisakas. (FGhuvijuht)

Räägiti, et noori peaks poliitilise osaluse teemal harima. Seda tuleks teha noorsootöötajatel, kuid saab ka kutsuda neutraalseid eksperte näiteks vestlusi modeerima. Kuna teema käivitas fookusgrupi intervjuudes arutelusid ja küsimusi, siis võime eeldada, et noorsootöötajad vajaksid rohkem võimalusi selle üle arutleda ja seda mõtestada.

Mina näen seda, et noori tuleb harida. Noortele tuleb näidata erinevaid külgi, ka poliitikast. Meil koolis otseselt poliitilist tegevust ei toimunud – apoliitiline –, aga olime seisukohal, et kui keegi tahab noortele poliitikast rääkida, siis peavad olema esindatud kõik osapooled. /---/ Noored ise töid poliitika kohapealt välja, et nad tahaksid rohkem teada, mis on mille taga, ja neile meeldiks näiteks teha teste, mis aitavad [selgitada], mis on minu maailmavaade või erakondlik kuuluvus. Tegelikult nad on huvitatud. Ilmselt ongi see, et mida me neile pakume, kuidas me neid toetame sellel teel. Ilmselt külm huvi poliitika vastu ongi sellepärast, et tegelikult nad ei tea. (FGhuvijuht)

Eriti traditsioonilises mõttes poliitilisest osalusest rääkides oli noorsootöötajatel hirm noorte ärakasutamise ees. Võimalike manipulatsioonikohtadena nähti ka noortevolikogusid ja õpilasesindusi, kus võib toimuda kaasamise teesklemine. Samal ajal leidsid noorsootöötajad, et kõige lihtsam viis noorte osalust kirjeldada on traditsiooniliste formaatide kaudu, kuigi nende ellukutsumine ja elavana hoidmine pole lihtne. Noorsootöötajad muretsesid, et noortele on lihtne pettumust valmistada, kaasates neid näiliselt – see on kindel viis nende edaspidist aktiivsust ja osalust pärssida. Informandid soovisid noori selliste kogemuste eest kaitsta.

Väga palju on näilist kaasamist või võltsosalust, mis võtab neilt isu ära. Näiteks kui me korraldasime ühel aastal piirkonna osaluskogu ja noored ei olnud kuigi usinad kaasa tulema, siis hakkasime uurima, mis värk sellega on. /.../ Ei no, aga me ju igal aastal arutame samade teemade üle ja siis pannakse need sahtlisse, järgmisel aastal võetakse jälle välja ning tullakse ja öeldakse, et mis te sellest arvate. Aga mis siis tehti sellega, mis me arvasime – mitte midagi! See ongi probleemkoht. Selleks, et noor tahaks päriselt osaleda, peab teda ka päriselt kuulama ja ta peab nägema seda mõju, et kui ta ütleb midagi, sellest ka muutub midagi. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajad usuvad noorte osaluse mõjusse poliitilistele otsustele, sh noortepoliitilistele. Sealhulgas loodetakse noorsootöö suuremat väärtustamist ja selle vajalikkuse mõistmist.

Mida rohkem noored kaasa räägivad ja mida rohkem see mõjutab poliitilisi otsuseid, seda rohkem ilmselt nähakse ka vajadust noorsootöötajate järele. Sinna alla võib minna ka näiteks palgateema või see, kui palju meil üldse on noorsootöötajaid, kui palju on õppekavasid, et õppida noorsootöötajaks, ja nii edasi. Tunnen, et mida rohkem noored kaasa räägivad, seda rohkem see jääks silma. (FGnoortekeskus2)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte osaluse tähenduse mõistmisel olid noorsootöötajatel erinevad tundmused – kas vaadata osalust kitsamalt või laiemalt, uuel või vanal viisil. Noorsootöötajad mõtestavad seda eelkõige noortest lähtuva protsessina, kus täiskasvanute roll võiks olla toetav ja jõustav. Noorsootöötajad näevad väljapoole selgemalt paistvate osalusvormide (noortevolikogu, õpilasesindus) ning otsustes kaasarääkimise ja mõjutamise taga aeganõudvaid väiksemaid samme ning tegevusi, mis lähtuvad noore huvidest ja toetavad tema isiklikku arengut – eelkõige arendavad julgust ja motivatsiooni osaleda, annavad positiivse osalemiskogemuse, võimaldavad isetegemist, turvalist proovimist ja eksimist. Noorsootöötajad näevad, et noorte osalust piiravad mitmesugused reeglid, kokkulepped, kontroll ja usaldamatus nende suhtes. Lisaks muretsesid nad noorte ärakasutamise (eriti poliitilise osaluse kontekstis) ja võltsosaluse pärast, tahtes noori selliste asjade eest kaitsta.

4.2. Noorsootöötaja kui noore liitlane

Läbivalt kõlas noorsootöötajate vastustes, et noorte osaluse toetamiseks on vaja luua kaasamiseks sobivad tingimused ja tekitada noorte seas huvi. Informandid olid veendunud, et nad loovad noorte arenguks keskkonda ja avalikku ruumi. Seega näevad nad ennast noorte toetajate, suunajate ning osalemiseks turvalise keskkonna ja toetava protsessi loojatena. Noorsootöötajate arvates täidavad nad paljuski ka mentori rolli, kes aitab noortel oma tegevusi eesmärgistada ning toetab nende elluviimist. Nad mõistavad oma täiskasvanud partneri rolli osaluse teekonnal, kus motiveerimisel on tähtis osa.

Mina näen enda rolli ennekõike turvavõrguna ehk et noor teab, et kui ta katsetab, siis ta ei kuku plärtsti puruks ennast vastu maad, vaid kuskil vahepeal on turvavõrk, mis põrgatab ta tõenäoliselt tagasi ja loodetavasti üles selle tee peal. (FGhuvijuht)

Noorsootöötaja kokkupuutest noortega arenevad täiskasvanu-noore partnerlusega seonduvad rollid, millest oli eespoolgi juttu: noorte motiveerija, võimalustest teavitaja, õppimise juhendaja, julgustaja ja innustaja, kes soosib arusaamist, et noored saavad ühiskonna küsimustes kaasa rääkida ja olla kuuldavad. Lisaks mainiti tihti noorsootöötaja rolli noortevolikogude töö toetajana ning kogukonnaprojektidesse ja heategevuslikesse tegevustesse kaasajana, pidades oluliseks leida huvipakkuv valdkond või tegevus, mille kaudu noor aktiveerub.

Selline toetav ja motiveeriv roll võiks olla, kui noor tuleb ja räägib noorsootöötajale mis iganes oma murest või asjast. Siis noorsootöötaja ei ütle, et kuule, ära plära, ma ei jaksa kuulata. Vaid pigem ikkagi kuulab ta ära ja julgustab. Mis iganes probleem või asi see on, julgustab teda sellega tegelema või siis kaasa rääkima. (FGnoortekeskus1)

Intervjuudest tuli esile, et noorsootöötaja ise peab olema aktiivne kaasaraäkija, olles oma tegevusega noortele eeskujuks.

Meie kui huvijuhid oleme nende jaoks väga suur eeskuju, kõik, mida me ütleme... Ma tahan, et las nad siis ise teevad otsuse, sest vahel võib minu mingisugune lause seal väga palju muuta. Püüan ise olla avatud erinevatele vaadetele. (FGhuvijuht)

Informandid nägid ennast vahenduslüli ja „liimina“ noorte ja täiskasvanute vahel ning noorte arvamuste esindaja või eestkõnelejana. Noorsootöötaja vahendab infot, aitab leida inimesi ja institutsioone, kelle poole pöörduda noorte ideedega, ning toetab nende elluviimist.

Võib-olla vahepeal ollagi see vahenduslüli täiskasvanute ja noorte vahel ehk ühelt poolt julgustada noori kaasa rääkima ja teiselt poolt selgitada täiskasvanutele, kellega nad kokku puutuvad, et palun kuulake noori, ärge palun õpetage. (FGnoortekeskus1)

Intervjueeritud noorsootöötajad nimetasid koostöö osapooli, keda osaluse teemas ise liitlasena näevad – sh koolid, kohalikud omavalitsused, noorte elu puudutavad ja nendega tegelevad organisatsioonid, noortevolikogud ja lapsevanemad.

Kui noorel on suur tuumafüüsikahuvi juba kuuteistaastaselt, siis institutsioon, kes tegeleb tuumafüüsikutega, võiks olla valmis noort sinna kaasama. (FGnoortekeskus1)

Intervjuudest tulid esile noorsootöötaja kui täiskasvanud liitlase rollid seoses osaluse toetamisega (Richards-Schuster jt 2017): mentor, kes on julgustaja ja innustaja, teavitaja ja teadlikkuse tõstja, algatuste ja aktiivsuse toetaja ning koos noortega muudatuste või eesmärkideni liikuja.

Informandid tõdesid, et noorte osaluse toetamisel peab noorsootöötajatel endil olema huvi selle vastu ning lisaks tuleb kursis olla osaluse võimaluste ja kaasamise meetoditega. Üldistest oskustest, mis toetavad noorsootöötaja valmidust osalust toetada, nimetati suhtlemis- ja kuulamisoskust, koostöö- ja projektijuhtimise oskuseid ning muutuste juhtimise ja probleemide lahendamise oskuseid. Eriti oluliseks peeti oskusi noorte vajadusi välja selgitada ning neilt ja nendega koos õppida. Noorsootöötajad pidasid oluliseks ka eneseanalüüsi oskust, mis võimaldab aru saada õnnestumistest ja ebaõnnestumistest ning käia kaasas muutustega.

Võib olla ka tunnistamine, et mul ka alati kõik ei õnnestu, et ma ei ole ka osav, et tegelikult ma pean ju ka õppima neid asju. Ega ma ju ei sündinud niimoodi, et ma tean, kuidas noori kaasata ja mis on need õiged asjad. Aeg-ajalt tuleb ka peeglisse vaadata, et äkki ma ise teen midagi valesti, äkki noored on muutunud. Selline eneseanalüüs. Kuidas siis ennast päriselt analüüsida? (FGhuvijuht)

Eneseanalüüsist rääkides mainiti noorsootöötajate endi ootuste ja eelarvamuste kaardistamist noorte suhtes. Noorsootöötaja peab noore ja ühiskonna sidujana mõtlema, mida ta noortelt ootab ja kuidas näeb nende kaasatust. Seega noorte osaluse teema on mitmekihiline: ühelt poolt ühiskonna ootused, teiselt poolt noorte ootused ning kolmandaks on noorsootöötajatel endil arvamusel ja ootused, millest hea spetsialist on teadlik.

Peaks ise ka kaardistama, mida me päriselt ootame, mida me neilt tahame, kuidas me tahame, et nad oleksid kaasatud, ja kuidas me täiskasvanuna peegeldame neile oma ootusi. (FGKOV)

Informandid tõid välja, et noorsootöötajate valmisolekut toetada noorte osalust tõstaks enesetäiendamine. Noorsootöötajate arvates on neil vaja üldisi teadmisi noorsootööst ja spetsiifilisemalt noorte osalusest (selle mõtestamine ja analüüs, eri sihtgruppide kaasamine jne).

Peaausalt ütlesin, et kuigi ma noorsootööd alustades käisin paljudel koolitusel, aga alles siis, kui läksin ülikooli ja meil oli kaasava noorsootöö aine, hakkasin mõtlema, et appi, see on ju täitsa tühi koht, millele ma ei ole üldse varem niimoodi mõelnud. (FGnoortekeskus2)

Eraldi toodi välja, et noorsootöötaja peaks mõtestama noorte osaluse tähendust ja teadma erinevaid osalusvorme. Samas oskama hinnata osaluse ja seda toetavate meetodite tulemuslikkust. Osaluse kohta oodatakse statistilisi näitajaid. Ent siin tekib vastuolu: kuidas seda arvuliselt hinnata, kui tegelikult nähakse osalust protsessina, mille väljundite ja tulemuste mõõtmine konkreetsete mõõdikutega on kohati raskendatud ja hindamine eeldaks pigem kirjeldavaid tunnuseid.

Osaluse tulemust peab näitama kuidagi teistmoodi. Üks osa on numbriline osalus, aga tegelikult selle sisu on hoopis teistsugune. Kui meil käib, ma ei tea, nelikümend noort istumas, siis see võib-olla ei ole piisav argument, et tõestada noorsootöö vajalikkust. (FGnoortekeskus2)

Noorsootöötajad vajavad rohkem aega ja ruumi, et koos mõtestada noorte osalust ja jagada kaasamise ergutamiseks praktilisi nippe – millised meetodeid selleks kasutada või kuidas luua sellist keskkonda, et noored tahaksid kaasa rääkida.

Võib-olla ongi mingi täiendkoolitus, kus räägitakse, mis asi see osalus üldse on, kuidas kaasata noori, mis meetodeid näiteks kasutada, kuidas luua turvalist keskkonda, et noored hakkaksid kaasa rääkima. Näiteks, kuidas ma panen viienda klassi õpilase, kes on esimest aastat õpilasesinduses, kaasa rääkima suure gümnaasiumi õpilase juures, kes on ju tark ja teab kõike ja on ka väga häälekas. Kuidas panna vähem aktiivset noorukit ka kaasa rääkima, päriselt, et ta julgeb arvamust avaldada? (FGhuvijuht)

Informandid rõhutasid vajadust kaasata vähemate võimalustega noori, mis aga tundub suur väljakutse.

Minu teadmised on näiteks väga vähesed selle osas, kuidas kaasata erinevaid siht-rühmi ja just noori, kellel on vähemad võimalused. (FGnoortekeskus2)

Tõsteti esile, et soovitakse end täiendada mentorluse alal, kuna seda peetakse oluliseks osaluse toetamiseks.

Mentorluse koolituse üks osa peaks olema noorte osaluse mõtestamine ka nende jaoks. Mida rohkem inimesi selle mõttega harjub ja aru saab, mis asi see on või mis selle taga peitub, seda edukamaks see protsess muutub. (FGKOV)

Koolitusvajadustest toodi esile ka ülekantavad oskused, mis aitavad luua noortega kontakti ja hoida nende huvi üleval.

Igasugused kommunikatsioonioskused tulevad kindlasti kasuks, et kuidas mingit teemat atraktiivsena esitada. Näiteks, kuidas hoida huvi üleval või juhtida vestlust sinnamaani, et miks see on huvi kadunud selle asja vastu, mis ette võeti. (FGKOV)

Noorsootöötajate teadlikkuse tõstmiseks on vaja luua võimalusi isekeskis heade kogemuste ja praktikate jagamiseks.

Kindlasti teistega kogemuste jagamine: väga konkreetset näited ja nende hindamine. Kuskile külla sõitmine, kogemuste omandamine. (FGnoortekeskus1)

Kokkuvõtvalt pidasid noorsootöötajad oma oskusi noorte osaluse toetamisel pigem heaks. Ent nad vajavad võimalusi toe pakkumist mõtestada, seda nii isekeskis kui ka koos noortega. Ideaalis sooviksid informandid võimalust koos noorte osaluse toetamist õppida. Samuti tahaksid nad saada ise tuge vähemate võimalustega noorte osaluse toetamisel ning suuremat selgust osaluse hindamise ja aruandluse kohta.

4.3. Noorte osalusega seotud väljakutsed

Noorte osalusega seotud väljakutsed võib jagada kolmeks vastavalt sellele, millega need on seotud: kas noorte, noorsootöötajate või ühiskonnaga.

Noorsootöötajate hinnangul on paljud noored passiivsed, neil puudub huvi osaleda. Väike hulk üliaktiivseid noori osaleb ja räägib kaasa igal pool. Ühed ja samad aktivistid on ülekoormatud, sest neid soovitakse igale poole kaasata. Seda võib osaliselt tõlgendada manipuleerimisena, et noorte osalust näidata. Seoses sellega on aktiivsetel noortel suur koormus ja nad võivad läbi põleda, mispuhul kaob osalemiseks igasugune motivatsioon.

Me paneme selle ühe ja sama noore igale poole. Ta käib kõikidel olümpiaadidel, ta on kõikidel üritustel teadustaja, siis ta laulab igal pool. Tuleb uus õppeaasta ja mul ei ole seda noort enam, ta on kadunud, sest ta on lihtsalt nii rämedalt läbi põlenud. Sest ta on pidanud igal pool olema, sest ta on ju aktiivne. Ja siis need täiskasvanud, kes peaksid olema vastutustundlikud, peaksid saama aru sellest, et me ei tohi neid noori igale poole toppida. Minu kohustus peaks olema ka õpetada piire, et sa pead tajuma märke, kui sa hakkad läbi põlema, et sa ei pea igal pool osalema. (FGhuvijuht)

Noorsootöötajate arvates puudub paljudel noortel poliitikast ja kodaniku osaluse võimalustest teadlikkus. Eraldi teemana tuli välja noorte valmisolek valimistel osaleda, sh elektrooniliselt. Mõned noorsootöötajad olid seisukohal, et kuigi noored orienteeruvad digimaailmas ning veedavad seal palju aega, vajavad nad siiski info otsimisel ja e-valimistel osalemisel tuge. Informandid leidsid, et noorte digipädevus vajab arendamist osaluse kontekstis. Nutiseadmeid kasutatakse tihti lihtsamateks asjadeks, kuid noortel võib jääda vajaka e-osalemise oskusest.

Ma tunnen vajadust, et noortekeskuses peaks olema mingisugune võib-olla mitte arutiklass, aga näiteks sülearuti, mida kasutada just sellepärast, et noori harida. Infootsing internetist on hästi oluline. Ja teha seda kõik koos. Praegu nad kasutavad nutiseadmeid, aga kõikide toimingute puhul ei ole see hea lahendus. /---/ ID-kaardi ja digiallkirja puhul me eeldame, et [noored] oskavad. Ma eeldan, et koolis õpetatakse. Aga ma näen, et noored kasutavad nutitelefone hästi palju lihtsalt suhtlemiseks, tsättimiseks, guugeldamiseks, videote vaatamiseks, aga neil jääb tegelikult digioskustest ikkagi puudu. (FGnoortekeskus2)

Väljakutsetest rääkides olid informandid seisukohal, et noorte osaluse toetamist takistab noorsootöötajate liigne töökoormus. Nad ei jõua tegeleda kõigi neile määratud ülesannetega ja osalust võetakse pigem lisakohustusena. Mõned informandid tõid välja, et valdkonnasisene koostöö – näiteks noortekeskuste, noorteorganisatsioonide ja kohalike omavalitsuste vahel – noorte kaasamisel hästi ei toimi. Noortevaldkonna organisatsioonidelt oodatakse suuremat eestvedamist ja tuge. Mõnes intervjuus jäi kõlama probleem, et noorsootöötaja on jäänud „üksi noorte osalusega tegelema“. Mainiti, et noorsootöötajate teadlikkus ja kogemused on väga erinevad – teadmistes esineb lünki –, mis takistab ühtse arusaama ja valmisoleku tekkimist noorte osalusega aktiivsemalt tegeleda. Võime tõlgendada, et ülekoormatus ja ajapuudus takistavad noorsootöötajaid vähem traditsiooniliste osalusvormide märkamisel ja toetamisel. Nii võib ka kergemini tekkida kahtlus noorte valmiduses osaleda ning usalduse puudumine ega juleta noortele vastutust ära anda. Nii kaasatakse noori pigem spetsialistide ettevalmistatud tegevustesse. Need noored, keda need tegevused ei kõneta, võivad aga kõrvale jääda.

Rääkides traditsioonilisest poliitilisest osalusest, mis seondub parteipoliitikaga, olid informandid mõneti pelglikud. Noorsootöötajad eelistavad pigem jääda neutraalseks, „apoliitiliseks“, sest kardavad, et poliitilistel teemadel rääkimisega võib kaasneda noortega manipuleerimine ja nende ärakasutamine. Huvijuhid mainisid, et viimane on seotud ka koolisüsteemiga, kus kehtib poliitilistel teemadel rääkimisel „punase tule reegel“. Noortekeskuste noorsootöötajate dilemma on pigem seotud kutse-eeetika piiratusega: nad ei leia kindlaid vastuseid, mida, kuidas ja kui palju tohib teha poliitilistel teemadel. Samas tunnevad noorsootöötajad survestamist, justkui pelgalt nemad peaksid osaluse toetamise missiooni enda kanda võtma.

Poliitikast rääkides, proovides ise olla hästi apoliitiline, ma tean, et viimasel ajal on tekitanud palju vestluseid, kas peaks olema apoliitiline. Kuidas midagi teha, et ise jääda neutraalseks, lihtsalt aidata neil mõista mitmekesisust? (FGnoortekeskus2)

Informantide hinnangul kaasneb noorsootöötajatele suur surve seoses noorte-
volikogudega. Nad näevad palju vaeva volikogude käivitamise ja sinna noorte kaasa-
misega. Samas noored tunnevad pettumust, kui poliitikud ei arvesta noortevolikogu
ettepanekutega. Informandid olid märganud, et noored oleksid rohkem huvitatud
erinevatest kogukonnaprojektidest ja üritustel kaasalöömisest ja volikogud võivad
kohati olla esiplaanil vaid n-ö linnukese pärast.

*Minul tekkis see tunne siis, kui vaatad ENLi [Eesti Noorteühenduste Liidu] kirju.
Kirjavahetusest tuleb väga tugevalt [esile]: kusagil on mingisugune noorteseire ja
nii, teie kaart on punane, teil on mingi linnuke täitmata, sest teil ei ole formaalselt
noortevolikogu. (FGKOV)*

Informandid pöörasid kitsaskohti arutades tähelepanu ka väljakutsetele noorte-
valdkonnast väljaspool. Nimelt noorte osaluse suurendamiseks peab ühiskond seda
toetama. Noorte kaasamine ühiskonnas toimuvatesse protsessidesse on aga tihti näi-
line, teistes (noorsootöövälistes) valdkondades neid ei usaldata, nende arvamusega
päriselt ei arvestata, täiskasvanud kipuvad noori kontrollima jne. Noorsootöötajad
leidsid, et osalus saab alguse perekonnast ning vanemate passiivne hoiak ei soodusta
kaasamist. Arvati, et tuleks ka lapsevanemaid kaasata noorte tegevustesse ja neile
teadvustada osaluse teemat.

*Lapsevanemad peaksid panustama oma lastesse samamoodi, et osalust julgustada,
aga meie lapsevanemad on ka passiivsed. Nii et võib-olla peaks alustama lapse-
vanemate koolitamisest, et nad saaksid siis toetada oma lapsi. (FGnoortekeskus2)*

Tähtsaks pidasid noorsootöötajad ka õppeprotsessi koolis, mis nende silmis
praegu toetab noorte osalust vähesel määral. Samas veedavad noored koolis palju
aega ja seal oleks justkui kõige mõistlikum osalust harjutada. Kaasamist ja osaluse
harjutamist võiks alustada juba lasteaias, leidsid noorsootöötajad.

*Tahaksin sisse tuua ka juba lasteaiapäetajad. Kui laps on tulnud kogemusega, et
tema ideed ja mõtted loevad ja neist miski muutub, siis seda julgelt käibki ta
neid hiljem välja. (FGKOV)*

Huvijuhtide rühmas tuli ette vastuolulisi seisukohti – ühed arvasid, et koo-
lis ei peaks poliitilisi teemasid käsitlema, teiste meelest ongi kool see koht, kus
saaks ja peaks poliitilist teadlikkust tõstma. Kui formaalses hariduses poliitiliste
teemade käsitlemise kohta olid noorsootöötajatel eriarvamused; siis mitteformaalse

õppe puhul, sh noorsootöös, tõesid nad, et on rohkem võimalusi noorte osaluse mitmekesistamiseks. Nad tundsid ennast võrreldes õpetajatega olevat avatumad, uuendusmeelsemad ja noorte suhtes võrdsemas positsioonis.

Selleks, et liikuda noorte osalust toetava ühiskonna suunas, tuleb informantide hinnangul arendada noorte harjumust osaleda, toetada nende digi- ja infopädevuse arengut ning tõsta nende teadlikkust poliitikast, ühiskonnas toimuvast ja kodanikuna kaasaráäkimise võimalustest. Noorsootöötajate väljakutsed noorte osalemise toetamisel on seotud ühise teema mõtestamisega ja endi teadlikkuse tõstmisega, valdkonnasisese koostöö ja noortevaldkonna organisatsioonide toega ning soovitatavalt väiksema (noortepoliitilise) survestamisega traditsiooniliste osalusvormide poole.

Informantide vaatepunktist peaks kasvama ka formaalse haridussüsteemi võimekus tegeleda noorte osalusega. Toetades formaal- ja mitteformaalõppes koostöiselt noorte osalust, aktseptides noorte huve ja vajadusi, oleks võimalus ühiselt panustada aktiivsetesse ja kaasaráäkiivatesse noortes, mis omakorda loob ühiskonnas edasiviivaid muutusi. Informantide arvates peaks noori enam usaldama ja ja nendega arvestama. Noorsootöötajad just neid väärtusi kannavadki.

5. KOKKUVÕTE

Uuringus keskendusime noorsootöötajate nägemusele oma rollist noorte osaluse toetamisel. Nad peavad noorte kaasamist ja osalust tähtsaks osaks endi töös. Takistusena tõid informandid välja, et ühiskondlik valmisolek või kokkulepe noorte arvamust päriselt kuulata, mõista ja arvestada on puudulik.

Noorte osalust mõistavad uuringus osalenud noorsootöötajad eelkõige õiguse ja võimalusena kaasa rääkida neid endid puudutavate otsuste kujundamisel ja mõjutamisel. Informandid olid teadlikud ka mitteformaalsetest osalusviisidest, aga diskussioonides jäid need tagaplaanile. Noorsootöötajad näevad noorte osaluse toetamist pikemaajalise protsessina, mis peaks lähtuma nende vajadustest ja huvidest. Informandid rõhutasid, et kõige paremini saab seda korraldada institutsionaalselt, näiteks kui võimalusi loob kohalik omavalitsusi. Samas tajusid informandid, et poliitikakujundajad, tööandjad ja rahastajad survestavad neid, et traditsioonilisi osalusvorme ellu kutsuda ja arendada.

Noorsootöötajate sõnul peavad nad kohati kaasa minema „osaluse mängimisega“. See aga vähendab noorte indu, koormab aktiivseid noori ja jätab kõrvale vähem aktiivsed või vähemate võimalustega noored, nagu on osutatud ka varasemates uurimustes (Aksen jt 2017–2018: 32–42; Collins jt 2016; Kassman ja Vamstad 2019). Noorsootöötajad sooviksid võimalusi ennast täiendada, et paremini kaasata vähemate võimalustega noori, kelle kõrvalejäämine tekitab muret.

Osalust käsitlenud autorite andmeil (Allaste jt 2018: 119; Fisher 2012: 124–125; Huttunen ja Albrecht 2021) on noorte osalus mitmekesistunud. Informandid teadsid, et noored eelistavad kaasaráäkimiseks ja ühiskonna protsessides osalemiseks

järjest enam mittetraditsioonilisi viise, sh kogukonnaga seotud omaalgatuslikke projekte jm igapäevaeluga seotud tegevusi (vt ka Farthing 2010; Fischer 2012; Laitinen 2018; Sinclair 2004). Klassikalised kaasamismudelid (nt Hart 1992; Shier 2001), kus eristatakse aktiivset osalemist passiivsest ja näilisest ning esitletakse selgelt välja joonistatud osaluse edenemise teekondi, jäävad intervjueeritud noorsootöötajate jaoks uute osalusvormide mõtestamisel piiratuks.

Noorte osaluse mõtestamine, kogemuste vahetamine ja eneseanalüüs aitaksid osaluse toetamisele kaasa. Ent selleks napib noorsootöötajatel aega ja ruumi, seda pärsib suur töökoormus ja üksi töötamine, mis ei võimalda kolleegidega piisavalt tähenduslikke kohtumisi. Üksijäämist tajuti ka laiema ühiskondliku valmisoleku kujundamisel, mis võimaldaks noorte arvamusi päriselt kuulata, mõista ja arvestada. Üksijäämise tunnetamist noorte õiguste ning huvide eest seisemisel võib võrrelda tõrjutuse kogemisega (Batsleer jt 2020).

Seega võime tõlgendada, et noorte osaluse suurendamisele aitaks kaasa noorsootöötajate teadlikkuse tõstmine, toetamine ning valdkondadeülesed kokkulepped, mille alusel saaksid paika rollid ning koostöö näiteks koolide ja noorsootöö asutuste vahel. See eeldaks läbirääkimisi, kes või kuidas toetab noorte osalusoskuste – näiteks digi- ja infooskuste – kujunemist. Nende oskuste ebaühtlane tase võib piirata aktiivset *online*-kaasarääkimist ning e-valimistel osalemist.

Uuringust saime teada, et kirjanduses esitatud rolle, mida noori toetav mentor või täiskasvanud liitlane võib mängida (Richards-Schuster jt 2017), rakendavad intervjueeritud ka praktikas. Nad nägid end julgustajate, motiveerijate, info andjate ja teadlikkuse tõstjatenä. Samuti praktilise toe andjatenä noorte omaalgatuste teekonnal ning koos noortega nende seatud eesmärkideni liikujatenä.

Kitsaskohana töid noorsootöötajad välja, et keeruline on mõõta noorte osaluse suunatud töö tulemusi, nii nagu neilt oodatakse. Nad rõhutasid ka noorte osaluse mõtestamise ning arutelude olulisust, samuti dialoogil ja koos õppimisel põhinevate praktikate tähtsust. Uuring aitab edasi liikuda noorsootöötaja rolli(de) selgema sõnastamisenä noorte osaluse toetamisenä.

Kokkuvõtvalt võime tõlgendada, et noorsootöötajate vaates on osalus enamat kui kirjeldavad klassikalised kaasamismudelid. Piire osalemise ja mitteosalemise või poliitilise ja mittepoliitilise osalemise vahele on raske tõmmata, nagu on osutatud ka varem (nt Tiidenberg 2021). Noorsootöötajate vaatepunktist oleks hea noorte osaluse mõtestamisest avalikkuses enam rääkida. Noorsootöötajad tunnevad ennast mentorite ja liitlastena noorte hääle ühiskonnas selgemalt kuuldavaks tegemisel, kuid neile tundub, et nad on jäänud sellega üksinda. Informandid leidsid, et noorte osaluse tähtsustamisega käiks kaasas ka noorsootöö suurem väärtustamine.

Edasistes uuringutes võiks keskenduda noorsootöötajate arusaamadele poliitilisest osalusest. Meie uuringu põhjal ei ole võimalik üheselt välja tuua, kas tendents sellega mitte tegeleda tuleneb pigem vähestest teadmistest ja oskustest või hoopiski soovist jääda poliitiliselt neutraalseks, arvestades näiteks asjaolu, et noorsootöö on korraldatud ja rahastatud kohalikul tasandil.

VIITEALLIKAD

- Aksen, Merli; Kiisel, Maie; Saarsen, Kärt; Koppel, Helleka; Jaanits, Jaanika; Tammsaar, Helelyn; Rajaveer, Liina; Narusson, Dagmar; Trumm, Elsa 2017–2018. *Noorte osalemine otsustusprotsessides*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Allaste, Airi-Alina; Beilmann, Mai; Tiidenberg, Katrin 2018. Digitaalne osalus. Lk 119–144 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2017–2018: Noored ja osalus*. Eesti Noorsootöö Keskus.
- Batsleer, Janet 2008. *Informal Learning in Youth Work*. SAGE Publications, 5–12.
- Batsleer, Janet; Thomas, Nigel Patrick; Pohl, Axel 2020. Who knows? Youth work and the mise-en-scene: reframing pedagogies of youth participation. *Pedagogy, Culture & Society*, 28(2), 205–221.
- Beck, Ulrich; Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002. *Individualization. Institutionalised Individualism and its Social and Political Consequences*. SAGE Publications, 151–171.
- Bessant, Judith 2004. Mixed Messages: Youth Participation and Democratic Practice. *Australian Journal of Political Science*, 39(2), 387–404.
- Body, Alison; Hogg, Eddy 2019. What mattered ten years on? Young people's reflections on their involvement with a charitable youth participation project. *Journal of Youth Studies*, 22(2), 171–186.
- Collins, Mary-Elizabeth; Augsberger, Astrae; Gecker, Whitney 2016. Youth councils in municipal government: Examination of activities, impact and barriers. *Children and Youth Services Review*, 65, 140–147.
- Cooper, Trudi 2018. Defining Youth Work: Exploring the Boundaries, Continuity and Diversity of Youth Work Practice. Lk 3–17 kogumikus Alldred, Pam; Cullen, Fin; Edwards, Kathy; Fusco, Dana (toim.) *The SAGE Handbook of Youth Work Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Corney, Tim; Cooper, Trudi; Shier, Harry; Williamson, Howard 2022. Youth participation: Adulthood, human rights and professional youth work. *Children & Society*, 36, 677–690.
- Cornwall, Andrea 2008. Unpacking 'Participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283.
- Council of Europe 2015. *Youth Work Portfolio*. European Youth Centre Strasbourg.
- Dibou, Tanja; Rannala, Ilona-Evelyn 2019. Noorsootöötaja roll ja noorte võtmepädevuste arendamine noorsootöö kaudu. Lk 46–62 kogumikus Dibou, Tanja; Rannala, Ilona-Evelyn (toim.) *Mõtestades noorsootööd ja noorsootöötaja rolli: noorsootöö artiklite kogumik*. Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut. Tallinn: Trükikoda Auratrükk.
- Erlingsson, Christen; Brysiewizs, Petra 2017. A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93–99.
- Farthing, Rys 2010. The politics of youthful antipolitics: Representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, 13(2), 181–195.
- Fischer, Dana R. 2012. Youth Political Participation: Bridging Activism and Electoral Politics. *Annual Review of Sociology*, 38, 119–137.
- Hart, Roger 1992. *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Huttunen, Janette; Albrecht, Eerika 2021. The framing of environmental citizenship and youth participation in the Fridays for Future Movement in Finland. *Fennia*, 199(1), 46–60.
- Kalmus, Veronika; Beilmann, Mai 2017. Mis tüüpi kodanikud on Eesti noored? *Mihus: noorte osalus ja kaasamine ühiskonnas*. Ecoprint, 13–16.
- Kassman, Anders; Vamstad, Johan 2019. Local public administration as facilitator of political youth participation – good intentions and institutional shortcomings. *International Review of Sociology*, 29(3), 484–497.
- Kiilakoski, Tomi; Basarab, Tanya 2022. *Competence frameworks and competence-based approaches in youth worker education and training in five European countries*. Youth Partnership.

- Kiilakoski, Tomi; Kinnunen, Viljami; Djupsund, Ronnie 2019. Towards a Shared Vision of Youth Work: Developing a Worker-Based Youth Work Curriculum. Lk 595–607 kogumikus Alldred, Pam; Cullen, Fin; Edwards, Kathy; Fusco, Dana (toim.) *The SAGE Handbook of Youth Work Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Käger, Maarja; Kivistik, Kats; Tatar, Merit 2018. *Noorsootötajate koolitusvajaduse uuring*. Balti Uuringute Instituut.
- Laitinen, Hanna 2018. Empowering New Agents of Civil Society or Fostering Good Citizens? Framing Youth Participation in Finnish Youth Organizations. *Journal of Civil Society*, 14(4), 328–345.
- Nir, Tal; Lotem, Perry-Hazan 2016. The framed right to participate in municipal youth councils and its educational impact. *Children and Youth Services Review*, 69, 174–183.
- Nolas, Sevasti-Melissa 2013. Exploring young people's and youth workers' experiences of spaces for 'youth development': creating cultures of participation. *Journal of Youth Studies*, 17(1), 26–41.
- Noortevaldkonna arengukava 2021–2035. Haridus- ja Teadusministeerium.
- Nugin, Raili; Taru, Marti 2017. Noorsootötajate arvamused noorsootööst ja noorsootötajatest. Lk 107–121 kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2016: Mitte- ja informaalne õppimine*. Eesti Noorsootöö Keskus ja Tallinna Ülikool: Tallinna Ülikool.
- Rannala, Ilona-Evelyn; Stojanovic, Jelena; Kovacic, Marko 2021. *European youth work policy goals analysed: The role of the EU-CoE youth partnership in the interplay between the European Union and the Council of Europe*. Youth Partnership.
- Richards-Shuster, Katie; Timmermans, Rebecca 2017. Conceptualizing the role of adults within youth-adult partnerships: An example from practice. *Children and Youth Services Review*, 81, 284–292.
- Riigi Teataja 2010. *Noorsootöö seadus*.
- SA Kutsekoda 2017. *Noorsootötaja kutsestandard, tase 6*.
- Sinclair, Ruth 2004. Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable. *Children & Society*, 18, 106–118.
- Shaw, A.; Brady, B.; McGrath, B.; Brennan, M. A.; Dolan, P. 2014. Understanding youth civic engagement: Debates, discourses, and lessons from practice. *Community Development*, 45(4), 300–316.
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Sonneveld, Jolanda; Metz, Judith; Manders, Willeke; Schalk, René; Van Regenmortel, Tine 2022. The Contribution of Professional Youth Work to the Personal Development and Social Participation of Socially Vulnerable Youngsters: A Dutch Longitudinal Cohort Study. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39, 361–373.
- St Croix, Tania 2018. Youth work, performativity and the new youth impact agenda: getting paid for numbers? *Journal of Education Policy*, 33(3), 414–438.
- Zeldin, Shepherd; Christens, Brian D.; Powers Jane L. 2013. The psychology and practice of youth-adult partnership: bridging generations for youth development and community change. *American Journal of Community Psychology*, 51(3-4), 385–397.
- Tartu Ülikooli eetikakeskus 2017. *Hea teadustava*.
- Tiidenberg, Katrin 2021. „Neil on õigus, aga nad ei tohiks olla nii sõjakad.“ End poliitiliselt mitteaktiivseks pidavate Eesti noorte seisukohad sotsiaalmeedia ja poliitilise osaluse/passiivsuse seoste kohta. <https://blogi.harho.ee/wp-content/uploads/2021/09/Neil-on-o%CC%83igus-aga-nad-ei-tohiks-olla-nii-so%CC%83jakad.pdf>.
- Tilsen, Julie 2018. *Narrative Approaches to youth work*. Routledge, 51–62.
- Wong, Naima T.; Zimmerman, Marc A.; Parker, Edith A. 2010. A Typology of Youth Participation and Empowerment for Child and Adolescent Health Promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46, 100–114.
- Õunapuu, Lembit 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu Ülikool.
- Young, Kerry 2006. *The Art of youth work* (2. väljaanne). Russell House Publishing.